

רדפו אחרי ישראל עם כח קטן יחסית, של "שש מאות רכב בַּחור וְכָל רֶכֶב מְצָרִים" (שם, ז). אמנם לא כתוב מה היה מנינם של "כָּל רֶכֶב מְצָרִים", אבל אם "רֶכֶב בַּחור" היו שש מאות, כנראה ש"כָּל רֶכֶב מְצָרִים" לא מנה אלפים רבים. ממילא "יש לתמוה: איך ירא מחנה גדולה של שש מאות אלף איש מהרודפים אחריהם? ולמה לא ילחמו על נפשם ועל בניהם? - התשובה, כי המצרים היו אדונים לישראל, וזה הדור היוצא ממצרים למד מנעוריו לסבול עול מצרים, וְנִפְשׁוּ שְׂפֵלָה, ואיך יוכל עתה להלחם עם אדוניו?... (אב"ע שם, יג) העבד לא מסוגל להתנגד לאדון! לא מפני שאין לו כח, אלא מפני שאין לו את עזות הנפש לעמוד ולהלחם נגדו.

לפי זה, מובנים דברי המדרש. הרי מדוע הסב ה' את העם דרך המדבר, ולא נָחַם דרך ארץ פלשתים? - "כִּי אָמַר אֱלֹהִים, פֶּן יִנָּחַם הָעָם הַזֶּה בְּרֵאשִׁית מִלְחָמָה וְשָׁבוּ מְצָרָמָה" (שמות יג, יז). היתה להם נפש עבדותית, ולא יוכלו להלחם. ממילא, כדי להפטר מתכונה זו, ציוו חכמים להסב בליל הסדר כדרך בני מלכים, כדי לרכוש את תכונות הנפש של בני מלכים. להוציא מתוכנו את הרגשת העבדות, ולטעת בנו הרגשת בני חורין.

אחרי הפעולות נמשכים הלבבות

אותו דבר בחג הסוכות. התורה מצווה: "בְּסֹפֹת תִּשָּׁבוּ שְׂבָעַת יָמִים" (ויקרא כג, מב), למה? - "לְמַעַן יִדְעוּ דֹרֹתֵיכֶם כִּי בְּסֹפֹת הַשָּׁבָתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאֵי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם" (שם, מג). נו, כדי לדעת "כִּי בְּסֹפֹת הַשָּׁבָתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאֵי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם", לא צריך לבנות סוכות. מספיק שנאמר "בְּסֹפֹת הַשָּׁבָתִי ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאֵי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם", ואז נדע שישבנו בסוכות. אבל זה לא מספיק. צריך לעשות מעשה. לשבת שבעה ימים בסוכה, כדי להמחיש את הענין. חלק גדול מהחינוך, הוא לא רק ע"י הדיבור, אלא גם ע"י המעשה. "לא המדרש עיקר אלא המעשה". צריך את המדרש, אבל צריך גם את המעשה.

ה"חינוך" הרי כותב (במצוה ט"ז), "כי אחרי הפעולות נמשכים הלבבות". אם רשע יעשה מעשים טובים, אפילו באונס - הוא יושפע מהם לטובה. ואם צדיק יעשה מעשים רעים, אפילו באונס - הוא יושפע מהם לרעה. כי המעשה פועל הרבה על האדם, מלבד האמירה. ודאי יש במצוות טעמים נוספים, טעמים על גבי טעמים, על פי הנגלה ועל פי הנסתר, אבל מה שה"חינוך" אומר זו הבחנה יסודית, שצריך מעשים כדי להשפיע על האדם. ממעשים טובים הוא יהיה

שראיתי, ומה ששמעתי, ולא יותר. מצלמה או קלטת לא נותנות פרשנות, וכך צריכה להיות גם העדות. ואילו אשה, בגלל צד הרגש שחזק אצלה, נוטה לפרשנות, ולכן היא פסולה לעדות.

אכילת מצה - להמחשת השעבוד וחפזון

הגאולה

גם מצוות אחרות נועדו להשפיע על ההרגשה שלנו. למשל - אכילת מצה. אם אדם סיפר ביציאת מצרים כל הלילה, אך לא אכל כזית מצה - הוא לא יצא. למה? - כי צריך להמחיש לעצמו ע"י אכילת המצה את שעבוד מצרים, שאכלו שם לחם עוני ("הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים"), ואת חפזון היציאה משם, "שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמין, עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה וגאלם". לכן, אם ישב כל הלילה וסיפר ואמר דברים נפלאים על יציאת מצרים, אבל לא אכל מצה - לא יצא ידי חובתו. כי בלי המחשה ממשית - הרגש אינו מתעורר כל כך, ואינו "חי".

גם מעשים נוספים שעושים בליל הסדר נועדו להמחיש את הדברים, שיהיו חיים אצלנו. חרוסת - להמחיש את הטיט התבן. לכן כתב ברמ"א, שיעשה חרוסת עבה וסמיכה (שו"ע או"ח סי' תע"ג ס"ה ברמ"א), ושהיה בה מיני תבלין ארוכים - "כגון קנמון וזנגביל, הדומים לתבן שהיו מגבלים בו הטיט" (שם). ב"ה, החרוּסֹת יותר טעימה מטיט. לא נצטוונו להשקיע את המרור בטיט. אבל להמחיש את הטיט - צריך. וכן ארבע כוסות תקנו לשתות בליל הסדר, כדי להמחיש ארבע לשונות של גאולה. וכן הסבה - כדי להמחיש את העובדה, שאנו בני חורין, וכבר לא עבדים. לא מספיק לומר "עבדים היינו... ויוציאנו ה' אלקינו...", אלא צריך להמחיש את הדברים, כדי לעורר את הרגש.

הסבה בליל הסדר - כדי לטעת בנו הרגשת

בני חורין

בענין ההסבה בליל הסדר, ישנו מדרש פליאה. חז"ל אומרים: "וַיִּסַּב אֱלֹהִים אֶת הָעָם (שמות יג, יח) - מכאן אמרו רבותינו, אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב, שכך עשה להם הקב"ה, שנאמר וַיִּסַּב אֱלֹהִים" (שמו"ר כ, טז). מה פירוש הדברים? וכי מפני שה' הסב את ישראל דרך המדבר, צריכים אנו להסב בליל הסדר? רק מפני שהמילים דומות?

חשבתי לומר כך: התורה אומרת, "וַיִּשְׂאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֵינֵיהֶם, וַהֲגִיחַ מִצְרָיִם נֹסֵעַ אֶתְרֵיהֶם, וַיִּירָאוּ מֵאֲדָם" (שמות יד, י). שואל האבן עזרא: הלא המצרים

למשל, אם אדם ישבות בשבת מכל ל"ט מלאכות, יאכל שלוש סעודות ויקיים את כל הלכות היום, אבל בעיקר הענין שהשבת מעידה עליו - "פִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ" (שמות לא, יז) - הוא לא מאמין, הרי שהשבת שלו לא שווה הרבה. אמנם סקילה לא יתחייב, וגם לא מכת מרדות, כי לא עבר שום עבירה, אבל את עיקר ענין השבת הוא לא קיים. הרי הקב"ה אמר במפורש, למה רצה שנגוח בשבת: "בְּיָמֵי וַיְבַן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הוּא לְעַלְמֵם, פִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ!" (שם) ממילא, אם הינך שובת ממלאכה בשבת בלי להאמין בדבר הזה - שמירת השבת שלך היא מעשה חיצוני בעלמא, ואת עיקר השבת הפסדת. כי עיקר כונת השבת הוא להחדיר ללב, "פִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ". לא כמו אלה שטוענים, שעולם מורכב כזה לא יכול להתפתח בששה ימים. האמת היא, שקשה להבין את הטענה הזאת. הרי יש מֵאֵין לא יכול להתפתח גם במיליארדי שנים, וא"כ מי שיכול לברוא יש מאין, יכול גם לברוא יש מֵיש בששה ימים. אבל כנראה שיש כאלו שלא עושים את החשבון הפשוט הזה, ושואלים, איך יתכן שעולם מורכב כל כך התפתח בששה ימים בלבד.

אצל חז"ל רואים דוקא שאלה הפוכה. כשחז"ל הביטו בבריאה, הם שאלו: "בעשרה מאמרות נברא העולם. ומה תלמוד לומר? והלא במאמר אחד יכול להבראות!" (אבות פ"ה מ"א) כלומר, מה שקשה במעשה בראשית הוא לא איך נברא העולם מהר כל כך, אלא למה נברא העולם לאט כל כך! מדוע היה צריך הקב"ה לברוא את העולם בשלבים? (תחילה אור, אח"כ רקיע, וכו'), היה יכול לומר "יהי עולם", ובדיבור אחד היה נברא העולם כולו בבת אחת! חז"ל תירצו את קושיתם, למה נברא העולם בעשרה מאמרות ולא במאמר אחד (ע"ש). אבל גם אחרי תירוצם של חז"ל, יש מקום לשאול: למה לא נאמרו עשרת המאמרות הללו ביום אחד? מדוע היה צורך לפזרם על פני ששה ימים? איננו יכולים לדעת מה היתה מחשבת ה', בפרסו את מעשה הבריאה על פני ששה ימים. "פִּי גָבְהוּ שָׁמַיִם מֵאָרֶץ, פֶּן גָּבְהוּ דָרְכֵי מִדְרָגְיָכֶם וּמַחְשְׁבֹתַי מִמַּחְשְׁבֹתֵיכֶם" (ישעיהו נה, ט). אבל גם בשכל הקטן שלנו אפשר לתאר מה היה קורה לו היה ה' בורא את העולם ביום אחד. הרי אז היה לנו "שבוע" שבו שני ימים בלבד - יום ראשון ויום שבת. נמצא, שכל יום היה או שבת או ערב שבת, ולעולם לא היו לומדים פְּיִשְׁבָּה... וגם מחוץ לישיבה, ההסתדרות היתה עושה "גשר", ולעולם לא היו עובדים! יהודים לא היו יכולים להסתדר בעולם שבו

מושפע להיות אדם טוב.

כעין זה מוצאים גם בראש השנה. אחד מן המעשים שאנו עושים בראש השנה כדי לזכות בדין, הוא אכילת ה"סימנים" (ע"ש"ע או"ח סי' תקפ"ג ס"א). אוכלים קצת רמונים, וקצת דבש, ועוד כמה דברים טובים, ומקוים שה' יחתום אותנו לשנה טובה ומתוקה. המאירי כבר שואל (ב"בית הבחירה" על מס' הוריות יב, א), למה אין בזה איסור של נישוח? (ע"ש ויקרא יט, כו וברש"י שם) בשלמא אם לומדים תורה, או נותנים צדקה - אלו מעשים שראוי לזכות בשבילם בדין. אבל אכילת כרתי, או רימונים, או סילקא, איזו השפעה יש לכך על הדין? האם אין זה "ניחוש" גרידא, האסור מן התורה? - כך שואל המאירי.

ותירץ, שאין הכונה בסימנים אלו שתהא האכילה "מדרך נחש, חלילה. אלא דרך סימן [לאדם האוכל אותם], לעורר בו לבבו להנהגה טובה... וכדי שלא ליכשל בהם לעשות דרך נחש, תקנו לומר עליהם דברים המעוררים לתשובה, והוא שאומרים בקרא 'יקראו זכיותינו', וברוביא 'רבו צדקותינו', ובכרתי 'כרתו שונאינו' וכו'. כלומר, מטרת הסימנים היא "לעורר בו לבבו להנהגה טובה". להמחיש לאדם ע"י אותם "סימנים", כיצד עליו להתנהג. נוכדי שלא יכשלו לאכלם דרך נחש - תיקנו להוסיף גם בקשה לאכילה. אבל עיקר המכוון הוא - לעורר את הלב להנהגה טובה, ע"י אכילת ה"סימן".

בתפילה ישנו דין: "היה עומד בחו"ל - יחזיר פניו כנגד ארץ ישראל, ויכוין גם לירושלים ולמקדש ולבית קדשי הקדשים. היה עומד בא"י - יחזיר פניו כנגד ירושלים, ויכוין גם למקדש ולבית קדשי הקדשים. היה עומד בירושלים - יחזיר פניו למקדש, ויכוין ג"כ לבית קדשי הקדשים" (שו"ע או"ח סי' צ"ד ס"א). למה הדין הזה? - כדי לעורר את הרגש, להרגיש כאילו אני עומד בבית המקדש, ממש לפני ה'. צריך גם לכרוע ולהשתחוות, ולפסוע לאחור ולפנים - הכל לחדד את הרגש, שהרגש יהיה מלווה במעשים. גם נפילת אפים, שאני מוסר את עצמי ביד ה', צריך ליפול בפועל על אפיו, להמחשת הענין של "נִפְלָה נָא בְיָד ה'". כדי לחדד את הרגשת הלב, שאני מוכן למסור את עצמי לגמרי לשיפוטו של הקב"ה.

השומר שבת בלי להאמין במשמעותה

אבל אחרי הכל, מטרת המעשים היא להכניס את הדברים ללב, ובלי זה - המעשים לא שווים הרבה. אמנם אם יעשה בלי לב הוא יושפע במשך הזמן, כמו שאומר ה"חינוך", אבל כרגע, כל עוד המעשים נעשים בלי לב, הם לא שווים הרבה.

באוטובוס? מי אומר? אולי היום הדרך המהירה ביותר להגיע לבני ברק איננה ע"י נסיעה באוטובוס, אלא ע"י רכיבה על פרה, או על מטאטא, או בדרך אחרת? ... החיים היו מאד לא נוחים אם לא היה טבע. על כל צעד ושעל, לא היינו יודעים מה לעשות. לכן, לנוחיותנו נתן לנו ה' את הטבע, כדי שנוכל להסתדר בעולם בצורה נוחה.

אבל ישנה סיבה ברורה נוספת לכך שהקב"ה מנהיג את העולם על פי חוקי טבע, חוץ מן הסיבה הקודמת, והיא - כדי שתהיה בחירה לבני אדם, שיוכלו לתלות את מה שקרה בסיבה טבעית, ולא בגזרת ה'. לשם מה נחוצה הבחירה? - כדי שיהיה מקום לשכר ועונש בעולם. אם העולם היה מתנהל לפי חוקי התורה, ולא לפי חוקים "טבעיים", אם היינו רואים שכל מי ששומר שבת מאריך ימים ומתעשר, וכל מי שמחלל שבת או אוכל נבלה מת במקום ללא סיבה טבעית, לא היה נמצא מי שיעזי לחלל שבת או לאכול נבלה, ולא היה מקום להעניק שכר על כך, שהרי ודאי לא מגיע שכר למי שנמנע מאכילת רעל בגלל חשש מִיְדֵי לחייו. לכן, כדי שתהיה אפשרות לשכר ועונש, מסתיר הקב"ה את השגחתו, ומנהיג את העולם לפי "כללי הטבע", כדי שלעיני בשר יהיה נראה, שאפשר לחטוא ושום דבר לא יקרה. ממילא האדם נמצא בנסיון, אם לחטוא או שלא לחטוא, וכשהוא בוחר בטוב, יש מקום לתת לו שכר על בחירתו.

אבל אנו יודעים, כמו שהרמב"ן אומר, שכל מעשינו ומקרינו כלם נסים נסתרים, אין בהם טבע ומנהגו של עולם. הכל נקבע לפי ערך מעשינו. בע"ה אם נקיים את המצוות ונלמד תורה כפי שצריך, הקב"ה ימהר את גאולתנו ויחיש את פדות נפשנו, וכמו שגאל אותנו ממצרים, יגאל אותנו במהרה בימינו, אמן.

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

כל יום הוא שבת או ערב שבת. לכן ריחם עלינו הקב"ה וברא את העולם בששה ימים, כדי שנוכל קצת ללמוד בישיבה, וגם בחיי המעשה להספיק משהו, ואז לעשות שבת. אבל עיקרה של השבת הוא להפנים את הדבר הזה, שה' הוא כל יכול, ברא את עולמו בששה ימים, ולא הוצרך למיליארדי שנים כמו שאומרים ה"מדענים".

העושה פסח בלי להאמין בניסי מצרים

וכמו שאמרנו לגבי השבת, כך גם לגבי פסח: אדם שעושה את ליל הסדר כהלכתו, אבל לא מאמין בנסים של יציאת מצרים - העיקר חסר לו. הוא לא אכל חמץ, הוא לא חייב כרת, אבל העיקר חסר לו. מי יודע אם יהיה לו חלק לעוה"ב, אם לא יאמין בנסים של יציאת מצרים. הרי הרמב"ן כותב בסוף פרשתנו: "מן הנסים הגדולים המפורסמים [שהיו במצרים], אדם מודה בנסים הנסתרים, שהם יסוד התורה כולה! שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו, עד שנאמין שכל דברינו ומקרינו שכולם נסים, אין בהם טבע ומנהגו של עולם". יכולים לספר לך שיורד גשם בגלל כמות עננים כזו וכזו באטמוספירה, או בגלל שקע ברומטרי כזה או אחר, אבל כל זה אינו נכון. הרי אומרים פעמים ביום: "וְהָיָה אִם שָׁמַעְתָּ תִּשְׁמָעוּ... וְנִתְתִּי מִטֵּר", ואם לא תשמעו - לא יהיה מטר. מה שקובע הוא רק "אִם שָׁמַעְתָּ תִּשְׁמָעוּ", וכל הסיבות הטבעיות שנראות לעינינו כאילו הן אלו שגורמות לגשם, אינן אמיתיות. רק רצון ה' הוא שגורם לגשם לרדת, אלא שה' מוציא את רצונו אל הפועל דרך חוקי הטבע.

למה פועל הקב"ה בעולם באמצעות חוקי הטבע? - יתכנו הרבה סיבות לדבר. איננו מתיימרים להבין את הסיבות לדרכי הנהגת ה' בעולם. אלא ששתי סבות נראות לענ"ד ברורות בענין זה, ואלו הן: הסיבה האחת - כי היה מאד לא נח אם לא היה טבע בעולם. למשל: אם הייתי רוצה לשתות כוס תה, לא הייתי יודע היכן להרתיח את המים, על הגז, במקרר, או אולי פשוט לשים אותם על השולחן והם ירתחו מאליהם. יותר מזה: כלל לא הייתי יודע אם טוב לשתות מים היום. אולי היום כדאי דווקא לשתות נפט, או משהו אחר. בלי טבע אי אפשר לדעת. אמנם אפשר לברר שאלה זו אצל נביא, אבל היכן גר הנביא? נניח שבבני ברק. איך מגיעים לבני ברק?